

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 6 Sayı: 25 Volume: 6 Issue: 25

-Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU Armağanı-

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

BURDUR- DENGERE KÖYÜ CAMİSİ'NİN AHŞAP ÜZERİNE KALEMİŞİ BEZEMELERİ
THE ORNAMENTS ON THE WOOD OF THE DENGERE MOSQUE AT BURDUR

Süreyya EROĞLU*

Öz

Çavdır-Dengere Köyü Camisi, ahşap destekli ve ahşap örtülü Anadolu Selçuklu camileri geleneğinde inşa edilmiştir. Ahşap destekli cami geleneğinin Orta Asya kökenli olduğu ve Anadolu'nun genellikle batısında geliştiği kaynaklarda belirtilmektedir. Bu üslupta yapılan camilerde ve mescitlerde renk, strüktürel öğelerin plastik karakterini vurgulamak için bilinçli olarak kullanılmıştır. Bu çalışmada, envanter kayıtları dışında kaynaklarda yer almayan Dengere Köyü Camisi'nin tanıtılması; yapının ahşap üzerine kalem işi bezemelerinin kompozisyon, renk ve motif özellikleri bağlamında irdelenmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dengere, Süsleme, Ahşap.

Abstract

Mosque of Village Dengere in Çavdır has been built within the tradition of Anatolian Seljuks' Mosques with wooden vaults and supported by wood elements. In the related sources, the tradition of mosques supported by wood elements is pointed out to have been originated from Central Asia and have been developed generally in the western part of Anatolia. In such mosques built in accordance with this style, colour has been used intentionally to emphasize the plastical character of the structural elements. In this article, it is intended to familiarize (introduce) Mosque of Dengere which does not exist in any sources, except for the inventory inscriptions; and to examine Kalemîşi ornaments on wood of the edifice in respect to their features of composition, colour and patterns.

Keywords: Dengere, ornaments, wood.

Burdur'un Çavdır ilçesi, Dengere köyünde bulunan Dengere Köyü Camii, halk arasında Bölmepınar Camii olarak da bilinmektedir (resim: 1).

Kitabesi olmayan yapının tarihi hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır. Ancak Burdur Valiliği Kültür Envanterinde 15-17. yüzyıllara (Burdur,2007:132), Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün, Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler isimli yayının 1. cildinde ise 15. ya da 17. yüzyıllara ait olduğu bilgisi yer almaktadır. (VGM, 1983:400) Kuzey giriş kapısının üzerinde yer alan kitabede bulunan tarihin ise, muhtemelen onarım tarihini gösterdiği kaynaklarda mevcut olan bilgilerdendir. (Şaman, 2008: 213) Caminin kuzey duvarında ve minarenin şerefesinde olmak üzere, iki kez tekrarlanan 1771 tarihi büyük olasılıkla minarenin yapım tarihini verirken yapının en azından bu tarihten önce var olduğuna işaret eder. Cami,

* Yrd. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü.

1966 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmış, 1983 yılında ise tescillenmiştir.¹ Envanter kayıt çalışmaları dışında kaynaklarda yer almayan yapının bu bildiri ile ilk kez tanıtılması amaçlanmıştır.

Doğu-batı ekseninde dikdörtgen planlı olarak inşa edilmiş olan cami, yığma tekniğinde, taş malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Caminin duvarlarında ve harimde bulunan ahşap desteklerin kaidelerinde devşirme malzeme kullanılmıştır. İçten 10.55x12.60 ölçülerinde olan yapının düz toprak dam olan üst örtü sistemi, 1966 yılında yapılan onarım sırasında kırma çatı ile kaplanmıştır. (Biz, 2009:18) Caminin kuzeydoğu köşesinde minare, doğu cephesinde ise son cemaat yeri bulunmaktadır (resim: 2).

Caminin doğu ve kuzey cephesinde uygulanan, iki katlı ikişer pencere düzeni güney cephesinde de tekrarlanmış, farklı olarak ikinci kat pencerelerin arasına yuvarlak bir pencere yerleştirilmiştir. Batı cephesinde de aynı düzenleme uygulanmış, muhtemelen minberi aydınlatmak için güney yönüne alt katta bir pencere daha eklenmiştir. Bu düzenleme ile yapıya, dış cephede daha net algılanan iki katlı bir görünüm verilmiştir. Alt sırada yer alan pencerelerinin tümü demir şebekelidir. Bu pencereler düzgün kesme taş sövelerle çerçevelenmiş ve düzgün kesme taşlarla oluşturulan sivri kemerli alınlık ile sonlandırılmıştır (resim: 3,4,5).

Caminin doğu cephesinde yer alan, iki katlı ahşap son cemaat yeri, biri güneyde devam eden beden duvarına gömülmüş beş ahşap destek tarafından taşınmaktadır. Ahşap destekler, devşirme sütun gövdelerinden oluşan kaidelere oturtulmuştur. Ahşap tavanın zemini ince çitelerin çapraz atılmasıyla hareketlendirilmiştir.(Biz, 2009: 28) Son cemaat yerinin güney duvarına bir mihrabiye yerleştirilmiştir (resim: 6).

Yapının kuzeydoğu köşesine yerleştirilen minare kare kaide üzerine oturtulmuştur. Papuç kısmından sonra gelen gövde ve özellikle şerefe altındaki mukarnaslar da kullanılan üslup, minarenin yapıdan daha yeni olduğunu ortaya koymaktadır (resim: 4).

Doğu cephesinde son cemaat yerinin kuzey köşesinde yer alan giriş kapısı profilli silmelerle dikdörtgen çerçeve içine alınmıştır. Bu çerçevenin içinde kilit taşında çarkıfelek motifi olan hafif sivri bir kemer yer alır (resim: 7). Çift kanatlı bezemeli ahşap kapıdan² ikişer sütun sırasıyla üç sahna ayrılan harime girilir. Ahşap tavanlı caminin ana girişlerinin üzerine oturduğu sekizgen ahşap sütunlar devşirme mermer kaidelere oturmaktadır (resim: 8).

Harimin ahşap tavanları sekizgen dört ahşap sütun tarafından taşınmaktadır. Daha sonraki onarımlarda bu desteklere batı yönünde duvara dayandırılmış beş ahşap destek daha eklenmiştir. Yapının ahşap tavanı ile kadınlar mahfilinin tavan döşemesinin ahşap kirişleme sistemi benzerlik göstermektedir. Harimde bulunan dikdörtgen çerçeve içine alınmış üst sıra pencerelerinin aksine alt sıradaki pencereler, ahşap sövelerle çerçevelenmiş çift kapaklı düzenlemeye sahiptir.

Ahşap kadınlar mahfili kuzey, doğu ve batıda beden duvarları tarafından, güneyde ise yapıyı taşıyan iki ahşap sütun tarafından taşınmaktadır. Doğu yönünde 3.50 m. genişliğinde 1.60 m eninde bir çıkma yapan (Biz, 2008: 22) ahşap korkulukların sınırladığı mahfil, profilli konsollar ile sonlanmaktadır. Kadınlar mahfilinin orta kısmı çökme sonrasında yenilenmiştir. Harimin kuzeybatı köşesinde yer alan müezzin mahfili ise, zeminden yaklaşık 20 cm yükseltilmiş, mahfilin doğu yönündeki girişi dışında kalan alan ahşap korkuluklarla sınırlanmıştır.

Güney duvarında eksene yerleştirilen bezemeli taş mihrabın sağ tarafında minber, solunda ise vaaz kürsüsü yer almaktadır. Mihrabın sağ üst köşesinde yer alan bezeme amaçlı cami betimi, taş kabartma tekniğindedir.

¹ Vakıflar Genel Müdürlüğü belgeleri

² Caminin ahşap kapısı nitelikli bir bezeme programına sahiptir, ancak konu kalem işi bezemeler olduğundan çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan ahşap üzerine kalem işi bezemeler son cemaat yeri, harimin tavanı, kadınlar mahfili, pencere söveleri, minber ve vaiz kürsüsünde karşımıza çıkmaktadır.

Son cemaat yeri;

Son cemaat yerinin ikinci katını oluşturan birimin iç yüzeylerinde sıralı konsolları alttan ve üstten sınırlayan biri kalın diğeri ince iki bordür yer almaktadır. Bu bordürler, kuzey yönüne yerleştirilen kirişin iki yüzünde de devam ederek birimi dört yönden kuşatmaktadır. (Biz, 2009:29) Konsolların üzerinde bulunan ince bordürde, dairesel motiflerin uçları açık bir şekilde birbirine bağlanarak zincir şeklinde oval kartuşlar oluşturduğu kompozisyon uygulanmıştır. Kahverengi renkli kalın konturun içine paralel ince çizgilerden oluşan ikinci kontur çizilerek sınırlanan kartuşların ortasına ise, ince siyah kontur çizgisi ile oluşturulmuş ve içleri kiremit kırmızısı ile boyanmış beş yapraklı çiçek motifleri yerleştirilmiştir. Zincir şeklindeki bu kartuşların altta ve üstte boş kalan aralarında, bu çiçek motifleri olarak yarım uygulanarak kompozisyon tamamlanmıştır. Daha kalın olan ikinci bordür, doğu, kuzey ve ara giriş yüzeyinde, batı ve güneyde ise duvar yüzeyinde devam ederek birimi sınırlar. İkiyüzlü palmetlerin zincir şeklinde sıralanmasıyla oluşturulan kompozisyonda kırmızı, koyu kahverengi ve beyaz renkler kullanılmıştır. Zincir şeklinde yan yana sıralanan palmet motiflerinin ortalarına, damla formunda ardışık kırmızı ve koyu kahverengi boyanmış motifler yerleştirilerek hareketlilik kazandırılmıştır. Atlamalı olarak kırmızı ve koyu kahverengi boyanan palmetlerin aralarında oluşan ters palmetlerin zemini beyaz bırakılmış, içlerine beş yapraklı çiçek motifleri işlenmiştir. Siyah konturla çizilen bu çiçeklerin içleri boyanmamış, sadece üç yönde kenarlarına çizilen yaprakların yüzeyleri koyu kahverengi ile dolgulanmıştır. Bordür alttan ve üstten kalın kahverengi konturla çizilerek sınırlanmıştır. Aynı bordür saçak altında yer alan konsolların alt tarafındaki girişlerin dışa bakan yüzeyinde tekrarlanmıştır (resim: 9, 10, 11).

Harimin Tavanı;

Ahşap tavanın girişlemelerinin yüzeylerine ince çıtaların çapraz çakılması ve yan sahnelerde tek, orta sahında ise bindirme tekniğindeki iki ana girişin arasında yer alan "L" profilli konsollar da tavadaki bezeme programına da dahil edilmişlerdir.(Biz, 2009:33) Mimari elemanlar yeşil ve kiremit rengine boyanarak tüm tavanda ahenkli bir görünüm sağlanmıştır (resim: 12). Ana girişlerin ikinci sırasında yer alan bordürler aynı seviyede tüm duvarlarda devam ederek bütünlük olgusunu vurgulamış, yanı sıra sahneler kendi içlerinde dikdörtgen çerçeveye alınarak sınırlandırılmıştır.(Biz, 2009:34) Doğu ve batı sahnelerinde tek, daha yüksek olan orta sahında çift konsol sırası yer alır. Bezeme programı iki yan sahında ikişer bordür, orta sahında ise üç bordür şeklinde düzenlenmiştir.

Harimin orta sahnini yan sahnelerden daha yüksek tutulmuş, tavanı destekleyen yastıkların üzerinde yer alan ana giriş alt alta iki bordürle bezenmiştir. Duvar yüzeyinde devam etmeyen ilk bordür orta sahnini yan sahnelerden ayıran ana girişin her iki yüzüne de uygulanmıştır. Kompozisyon kiremit renkli zemin üzerine siyah kalın konturla oluşturulan spiral biçimli dallardan meydana gelir. Bu bordürün hemen üzerinde yer alan kalın bordürde ise bitkisel motiflerden oluşan bir kompozisyon kurgulanmıştır. Kalın siyah renkle konturlanan tersli düzlü dilimli palmetlerin yan yana sıralanmasıyla oluşturulan ardışık motiflerin yüzeylerinde tek kökten çıkan iki yaprak ile oluşturulan stilize hatai motifinin ve simetrik yerleştirilmiş üç yapraklı gelişen stilize karanfil motifinin tekrarlanarak kullanıldığı görülmektedir. Ana motifi oluşturan dilimli palmetlerin aralarına köşelerden çıkan birer dilimli beyaz yaprak ve yarım çiçek yerleştirilerek kompozisyon tamamlanmıştır. Bordürde krem rengi zemin üzerine kiremit kırmızısı, beyaz, koyu kahve, siyah ve mavi renkler kullanılmıştır. Orta sahında iki konsol sırasının arasındaki yüzeye uygulanan üçüncü bordür sahnini dört yönde sınırlar. Bordürde, sıralanan madalyonların aralarına yeşil dal ve yapraklarla bağlanmış hacimli lale motifleri yerleştirilmiştir. Lale motiflerinin uçları aşağı yukarı bakar biçimde kurgulanarak kompozisyona hareket kazandırılmıştır. Serbest fırça darbeleriyle yapılmış motifler açık kahve

zemine kırmızı, yeşil ve açık pembe kullanılarak uygulanmıştır. Motiflerde kontur çizgisi takip edilememektedir. Orta sahnin en üst kısmında yer alan bordür birimi dört yönden sınırlar. Güney yönüne bakan kısımda yer alan bordür ters çakılmıştır.(Biz, 2009:35) Kompozisyonda dairesel motifler uçlarda birbirine bağlanarak kartuşlar meydana getirir. Araları krem renkle boyanmış, siyah renkli çift kontur çekilerek sınırlanan kartuşların içine, tek daldan çıkan simetrik dört dilimli yaprak ve hatai motifi yerleştirilmiştir. Hatai motifinin çanak yaprakları kiremit kırmızısı diğer bölümleri maviye boyanmıştır. Kiremit kırmızısı zeminde kartuşların araları dilimli simetrik rumi motifleri ile dolgulanarak kompozisyon tamamlanmıştır. Koyu kahverengi, kiremit kırmızısı mavi ve krem renginin kullanıldığı bordürü alttan ve üstten aralarının koyu kahverengi boyandığı çift kontur sınırlar.(res:13,14,15)

Batı sahnin duvar yüzeyinde bulunan bordür izlenememektedir, kısmen yok olduğu ya da sonradan konulan kirişin altında kaldığı görülmektedir. Sahnin dolaşan iki bordürde son cemaat yerinin ikinci katında kullanılan kompozisyon kurgusu tekrarlanmıştır. Duvar yüzeyine uygulanan ilk bordürde, ikiyüzlü palmetlerin zincir şeklinde sıralanmasıyla oluşturulan kompozisyonda kırmızı, koyu kahverengi ve beyaz renkler kullanılmıştır. Atlamalı olarak kırmızı ve koyu kahverengi boyanan palmetlerin aralarında oluşan ters palmetlerin zemini beyaz bırakılmış, içlerine beş yapraklı çiçek motifleri işlenmiştir. Siyah konturla çizilen bu çiçeklerin içleri son cemaat yerindeki bordürden farklı olarak kırmızı ile boyanmıştır. Bordür alttan ve üstten kalın kahverengi konturla çizilerek sınırlanmıştır. Konsolların üzerinde bulunan ikinci bordür, doğuda ve batı yönünde ana kirişlerin, kuzey ve güney yönünde ise destek kirişlerinin yüzeylerine uygulanmıştır. Ancak bordürde farklı kompozisyonlar uygulandığı dikkat çekmektedir. Kuzey yönündeki destek kirişinin üzerinden başlayarak devam eden bu motifler orta sahnin en üst bordüründe uygulanan kompozisyonun tekrarıdır. Bu bordürün bittiği noktada başlayan diğer kompozisyonda ise, iki ucu spiral şeklinde son bulan kıvrık dalların yan yana sıralanması ile oluşan ana motifin aralarına tek daldan çıkan üçer yaprak yerleştirilmiştir. (Biz, 2009:36-37) Krem rengi zemine yerleştirilen yeşil dalların yüzeyine işlenen spiraller kiremit kırmızısına boyanmıştır. Motifler siyah renkle konturlanmış, kiremit kırmızısı, açık yeşil ve krem rengi kullanılmıştır. Bordürü alttan ve üstten kiremit kırmızısı kalın kontur sınırlar (resim: 16, 17).

Doğu sahnin tavanı da batı sahnin gibi çift bordürle çerçeveslenmiştir. Her iki bordürde de son cemaat yeri ve orta sahında karşımıza çıkan palmet dizileriyle oluşturulan kompozisyon uygulanmıştır. Alt bordürde palmet yüzeylerine çiçek işlenmemiş sade bırakılmıştır (resim: 18).

Kadınlar mahfili;

Ahşap korkulukların sınırladığı mahfilin taban döşemesinin altında tüm mahfilde devam eden ahşap konsollar yer almaktadır (resim: 19). Bu konsollar, kademeli olarak çeyrek daire ve ince silmelerle şekillendirilmiş yenilenen orta kısmı hariç, kırmızıya boyanarak tavanla uyumlu hale getirilmiştir. (Biz, 2008: 43) Konsolların altındaki kirişin üzerinde yer alan ilk bordür, sonradan yenilenen orta kısım dışında tüm mahfili ve çıkmayı kuşatarak, mahfilin duvarla birleştiği noktada doğu-batı doğrultusunda nihayetlenir. Bordürde, koyu kahverengi zemin üzerine yan yana yerleştirilen kartuşlar kaş kemerlerle birbirine bağlanmıştır. Kemerlerin içine yerleştirilen stilize çiçekten çıkan kök üzerindeki beyaz kıvrımlı yapraklar ise bağlayıcı motif olarak kullanılmıştır. Kartuşların içleri kırmızı zemine açık mavi-beyaz stilize çiçek ve yaprak motifleriyle doldurulmuştur. Bordürün alt kısmında oluşan boşluklara ise, çiçek ve yaprak motifleri simetrik düzende yerleştirilerek kompozisyon tamamlanmıştır. Siyah renk ile konturlanan motiflerde, kırmızı, beyaz, mavi ve koyu kahve kullanılmıştır.

Kadınlar mahfilinin doğu yönünde güneye çıkma yapan bölümünde konsolların altında aynı bordür batı yüzüne kadar devam eder. Çıkmayı batıdaki dikme ile birlikte destekleyen kavisli ahşap konsolun yan yüzleri ile ön dar yüzü tekstil desenleriyle bezenmiştir.(Biz,2009:44) Dış yan yüzey ile mahfil korkulukları arasında yer alan bordürde farklı bir kompozisyon uygulanmıştır. Kıvrık dallardan çıkan büyük kenger yaprakları kavisler çizerek, aradaki

boşluklara yerleştirilmiş bitkisel motifleri sınırlar. Büyük yaprakların içine, ince yeşil yapraklı dalın üzerine altı yapraklı yıldız çiçekleri işlenmiştir. Yaprakların kavisinin oluşturduğu boşluklar ise, koyu yeşil dilimli iri yaprakların arasına karanfil ve stilize çiçek motifleri ile doldurulmuştur. Açık kahve zemin üzerine yerleştirilen, siyah renkle konturlanmış motiflerde kırmızı, açık-koyu yeşil, mavi ve sarı renk kullanılmıştır (resim: 20, 21, 22).

Konsolun batı yan yüzünde dilimlerin birleşmesiyle oluşan şemse motifleri, siyah renkle konturlanmış, içleri beyaz boyanmıştır. Bu motiflerin içlerinde, tek kökten çıkan yeşil ince yapraklı üç dalın uçlarında beş yapraklı üçer çiçek motifi ile sonlandığı görülür (resim: 23). Konsolun doğu yan yüzünde yer alan motifler günümüze oldukça silik bir şekilde gelmiştir. Kırmızı renk ile hatai, karanfil ya da yapraklı stilize çiçeklerin rast gele serpiştirildiği gözlemlenmektedir. Kırmızı renk kontur olarak kullanılmış, motiflerin yüzeyleri boyanmadan bırakılmıştır.

Çıkmanın tabanında ahşap çıtalar kare şeklinde çakılarak yüzey kasetlere bölünmüş, karenin köşelerine küçük kare ahşap parçalar çakılmıştır. Yüzey kırmızıya, çıtaların oluşturduğu karelerin konturları koyu kahverengiye boyanarak yapıyla bütünlük sağlanmıştır. Araya çakılan küçük ahşap parçaların üzerine yapılan çiçek motifleri ile zemine hareket kazandırılmıştır. Çıkmanın tabanını dört yönde çevreleyen biri dik, diğeri eğik iki bordür dizisi bulunmaktadır. Dik olan bordürde "S" formundaki kıvrık dalların uçlarına yerleştirilmiş karanfiller aynı yöne doğru hafif eğimli yerleştirilmiş, aralarda kalan boşluklara beyaz dilimli yaprak motifleri yerleştirilerek kurgu tamamlanmıştır. Siyah renkle konturlanan motifler, koyu yeşil zemin üzerine, kırmızı ve krem renklerle boyanmış ve bordür alttan ve üstten siyah ince bir konturla sınırlanmıştır. Hafif eğimli ikinci bordürde dairesel formu düzenlenmiş beyaz zemin üzerine çok yapraklı stilize çiçek motifleri yerleştirilmiştir. Rozet biçimli desenlerin aralarında kalan boşluklara ise beyaz renkli dilimli yapraklar ile kırmızı çiçekler serpiştirilmiştir. Siyah renkle konturlanmış motifler mavi zemin üzerine kırmızı, beyaz ve krem renkli olarak uygulanmıştır. İki bordürü birbirinden, ince siyah renkli kontur çizgisi ayırır (resim: 24).

Pencereler;

Harimde bulunan batı duvarı güney yönündeki pencere ile minberin batısındaki pencere kahverengi yağlı boya ile boyanmış, bunların dışında kalan tüm alt kat pencereleri ahşap sövelerle çerçevelenmiştir. Benzer kompozisyonların görüldüğü sövelerde desenlerin canlılığını kaybettiği gözlemlenmiştir. Çoğunlukla bir daldan çıkan yeşil yaprakların arasına simetrik olarak lale ve karanfil motifleri yapılmıştır. Bu kurguda düzenlenmiş motifler tekrarlanarak uygulanmış, her iki daldan sonra motiflerin arasına birer madalyon yerleştirilmiştir. Madalyonların yüzeyinde belli belirsiz çiçek motiflerinin izleri seçilmektedir. Siyah renkle konturlanan motifler, krem rengi zemin üzerine yeşil, kırmızı ve beyaz renk kullanılarak uygulanmıştır (resim: 25, 26).

Minber;

Mihrabın sağında yer alan ahşap minberin kapısı at nalı biçimli kemer düzenlemesine sahiptir. Kemerle alınlığı ayıran bordür, kenarlarda devam ederek kapıyı dikdörtgen çerçeve içine alır. Yeşil dallar üzerinde yer alan kırmızı stilize çiçekler ve aralarına yerleştirilen madalyonlardan oluşan bordür günümüze solmuş vaziyette gelmiştir. Bu çerçevenin yan kısımlarında bulunan ince bordür, dikdörtgen kartuşların birbirine bağlanmasıyla meydana gelir. Kartuşların ortasına yerleştirilen baklava şeklindeki motifin her iki ucuna birer palmet motifi yerleştirilmiş, motiflerin arasındaki boşluklar simetrik yerleştirilmiş iri noktalarla doldurulmuştur. Koyu kahve zemin üzerine yapılan motifler, siyah renkle konturlanarak beyaza boyanmıştır. Kemer köşeliklerine yerleştirilen stilize kırmızı çiçekler ve aralara serpiştirilmiş tomurcuklar birbirlerine yeşil dallarla bağlanır. Beyaz zemin üzerine kırmızı, yeşil ve beyaz renkler kullanılmıştır. Minberin ajur tekniğindeki korkulukları, daire formu içine yerleştirilmiş altı kollu yıldızlarla sonsuzluk prensibinde tasarlanmıştır (resim: 27).

Minberin aynalıklarında da benzer kompozisyon kurgulanmıştır. Minberin üçgen yan aynalığını dıştan içe doğru üç bordür kuşatmaktadır. Korkuluk boyunca uzanan ilk bordür kırmızı zemin üzerine spiral şeklinde yönlü motiflerden oluşur. Kırmızı renkle konturlanan motifler beyaz boyanmıştır. Merkezde yer alan üçgen yüzeyi çevreleyen ikinci bordürde, yürek formundaki motifler içe içe geçirilerek zincir oluşturmuştur. Bu motiflerin içleri simetrik iki yaprağın ortasına oturtulan çiçek motifleriyle doldurulmuştur. Kiremit rengi zemin üzerine beyaz renkle konturlanan motiflerde gr-yeşil bir ton kullanılmıştır. Yan aynalığın merkezini oluşturan üçgen yüzeyi üç yönden kuşatan bordürde ise, koyu kahve zemin üzerine yerleştirilmiş düz bir daldan çıkan dilimli yaprağın ucu spiral şeklinde kıvrılarak diğer motife bağlanır. Motifin aralarında kalan boşluklar ana motiften çıkan çiçek ve yapraklarla doldurulmuştur. Üçgenin dik açılarını oluşturan köşelerde çakıştırılan motifler palmet oluşturur. Koyu kahverengi zemine yerleştirilen motifler kırmızı renk ile konturlanarak beyaz renge boyanmıştır.

Aynalığın merkezinde kalan üçgen yüzey, yatay üçlü çiçek dizileriyle bezenmiştir. Birbirinin izdüşümüne yerleştirilen, simetrik iki yeşil dalın ortasında yer alan üçlü çiçek motifleri kompozisyonu oluşturur. Açık kahve zemin üzerine motifler kırmızı ve yeşil renk kullanılarak uygulanmıştır. Motiflerin soluk olması kompozisyon detaylarını izlememizi zorlaştırmaktadır. En altta yer alan ve aynalıkla süpürgeliği ayıran bordürde stilize palmet ve kıvrık dallardan meydana gelen bir kurgu izlenmektedir. Spiral şeklindeki dalların uçlarına yerleştirilen ikili kıvrık yaprak motiflerinin arasına stilize palmet motiflerinin yerleştirilmiş, aralarda oluşan boşluklar ise iri noktalar ve üçgenlerle doldurulmuştur. Koyu kahverengi zemin üzerine kırmızı ile konturlanarak yüzeyleri beyaz renkle boyanmıştır.

Minberin köşk kısmı ile aynalığı birbirinden ayıran dikey bordürün büyük bölümü silinmiş olması desen takibini zorlaştırmaktadır. Aralarda kalan kısımlarda kırmızı kontur çizgisi çekilmiş ve beyaz boyanmış "S", "C" biçimli motifler kısmen seçilebilmektedir. (Biz,2009:42)

Vaiz kürsüsü;

Mihrabın solunda yer alan çıkma şeklindeki vaaz kürsüsü duvara monte edilmiştir. Korkulukların altında yer alan çerçeve üzerinde madalyon formunda bezemeler yer alır. Madalyonların arasında silik olarak yeşil yapraklar ile kırmızı çiçek motifleri görülmektedir. Çıkmanın altında duvara doğru eğik yerleştirilmiş paneller bezemelidir. Dikdörtgen şeklinde düzenlenmiş kartuşların içlerine sivri uçlarından birbirine bağlanmış oval kartuşlar çizilmiştir. Bu kartuşların içleri yeşil dallardan çıkan simetrik stilize karanfil motifleriyle doldurulmuştur. Kompozisyonda motif tekrarı görülmektedir. Kiremit kırmızısı zemine çizilen kartuşların zemini krem renklidir. Motifler soluk yeşil ve kırmızı renklerle boyanmıştır. Kürsünün mihraba bakan yüzü, profilli zincir çıtalarla kasetlere bölünmüş, ortalarına birer madalyon yerleştirilmiştir. Kiremit kırmızısına boyanan yüzeylerin ortasında bulunan madalyonlarda, silik vaziyette yeşil dallar ve kırmızı çiçekler izlenebilmektedir (resim: 28).

Sonuç;

Çavdır- Dengere Köyü Camisi, ahşap destekli ve ahşap örtülü Anadolu Selçuklu camileri geleneğinde inşa edilmiştir.

Ahşap destekli cami geleneğinin Orta Asya kökenli olduğu (Denktaş, 2004: 64) ve Anadolu'nun genellikle batısında geliştiği kaynaklarda belirtilmektedir. (Kuban, 2002:145) Anadolu'da ahşap destekli ve ahşap tavanlı cami yapma geleneği 13. yy. da başlayıp, 20. yy. başlarına kadar devam etmiştir. (Denktaş, 2004: 68) Aksiyal düzende planlanmış hacimlerde, sahnın tavanlarında düz kirişleme yerine daha zengin görünümlü konsollu bir etek çerçevesine oturan kirişleme kullanılması, yan sahnelerde da aynı düzenin devam etmesi için hatıllar üzerine çifte konsollardan yararlanılması Anadolu eserlerinde genellikle 13.yüzyıldan itibaren görülmektedir. (Önge, 1991:192) Bu üslupta yapılan camilerde ve mescitlerde renk,

strüktürel öğelerin plastik karakterini vurgulamak için bilinçli olarak kullanılmıştır. (Kuban, 2002:145)

Yapıda süsleme programının mimari elemanlara dengeli bir şekilde dağıldığı görülmektedir. Bordür şeklinde kurgulanan süsleme kompozisyonlarında yoğun bitkisel motif kullanılmış, geometrik kurgu sadece minber korkuluklarına uygulanmıştır. Klasik bitkisel motiflerin yanı sıra stilize ve batı etkili motiflerde kullanılmıştır. Orta sahnın üç numaralı bordür, batı sahnın iki numaralı bordür, kadınlar mahfili iki numaralı bordür ile konsolun batı yan yüzeyinde karşımıza çıkan motifler batılılaşma dönemi Türk süsleme sanatının izlerini taşır. Yapının süsleme programında kompozisyon ve motif tekrarı dikkat çekmektedir. Motiflerde kiremit kırmızısı, açık-koyu yeşil, kahve tonları, mavi, beyaz az da olsa sarı renk siyah ya da kırmızı renkle konturlanarak uygulanmıştır.

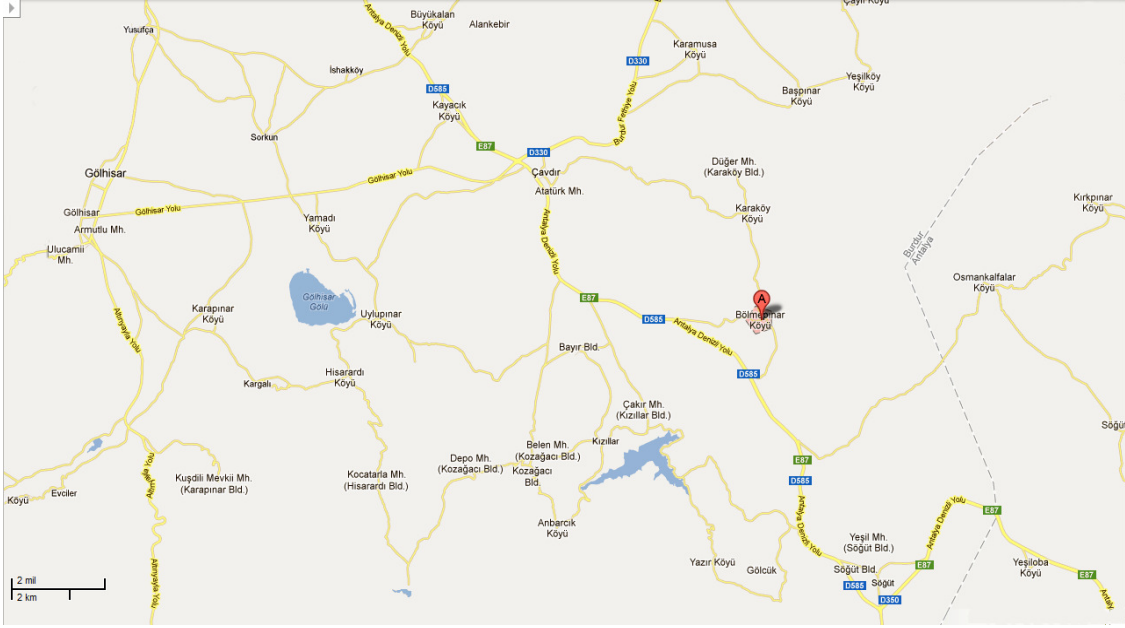
Dengere Köyü Camisi'nin bezeme programı ilk bakışta zengin ve uyumlu görünmekte, ancak inceleme sırasında bu bezemelerin yapıldığı dönemde üslup birliği ve uyum içinde olduğu, ancak yapının zaman içinde geçirdiği onarımlar sonrasında bu bütünlüğün bozulduğu gözlemlenmektedir. Yapıda süsleme sanatlarında kullanılan ana motiflerin yerel yorumla uygulandığı izlenmektedir. Süslemelerin bazı kısımlarında görülen üslup ve renk uyumsuzluğu, farklı ustaların değişik zamanlarda yapıya katkıda bulunduğunu göstermektedir. Yapının bulunduğu bölge içinde benzer bezeme programına sahip örneklerin varlığı muhtemeldir. Örneğin Denizli- Boğaziçi kasabası Eski Camisi'nde bulunan süsleme bordürlerinden biri, Dengere Köyü Camisi son cemaat yeri 2 numaralı bordür ile aynı özellikleri gösterir. (Çakmak,1995: 536)

Ancak bu yapıların birkaç örnek dışında çalışılmamış olması, bu eserlerin mimari özelliklerinin ve bezeme programlarının değerlendirilmesini olanaksız kılmaktadır. Bölgede amaca uygun yapılacak olan kapsamlı bir araştırma bu yapıların bilimsel analizini mümkün kılarak, sanat ve mimarlık tarihine katkı sağlayacaktır.

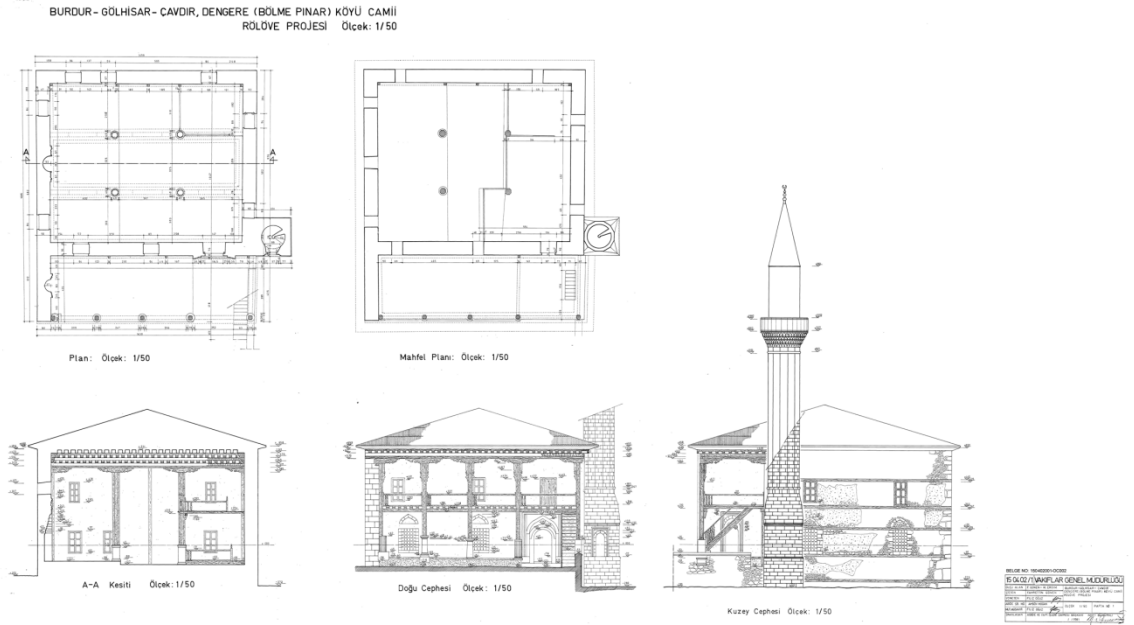
KAYNAKÇA

- BİZ Mimarlık (2009) *Burdur Çavdır –Dengere Köyü Cami Rölöve Analiz ve Değerlendirme Raporu*, Antalya.
- DENKTAŞ, Mustafa Denктаş (2004). Pınarbaşı, Uzunyayla'daki Ahşap Direkli Camiler, *Erciyes Sosyal Bilimler Dergisi*, S.16, s.64
- DOĞAN, Şaman Nermin (2008). *Isparta'da Selçuklu ve Beylikler Dönemi Mimarisi*, Isparta,
- KUBAN, Doğan (2002). *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, İstanbul
- ÖNGE, Yılmaz (1991). Selçuklularda ve Beyliklerde Ahşap Tavanlar, *Atatürk Konferansları V*, Ankara 1971-72, s.192
- T.C. Burdur Valiliği(2007). *Kültür Envanteri, Burdur ve İlçeler*, Ankara
- Vakıflar Genel Müdürlüğü, I(1983). *Türkiye'deki Vakıf Abideleri ve Eski Eserler*, Ankara.

RESİMLER

Resim 1: Burdur-Çavdır-Dengere (Bölmepınar) Köyü

Resim 2: Vaziyet Planı ve Rölöve

Resim 3: Doğu Cephe

Resim 4: Kuzey Cephe

Resim 5: Batı Cephe

Resim 6: Güneydoğu Cephe

Resim 7: Giriş Kapısı

Resim 8: Harim

Resim 9: Son Cemaat Yeri İkinci Kat Tavan Bezemeleri

Resim 10: Son Cemaat Yeri 1 Numaralı Bordür

Resim 11: Son Cemaat Yeri 2 Numaralı Bordür

Resim 12: Orta Sahın

Resim 13: Orta Sahın 1 ve 2 Numaralı Bordür

Resim 14: Orta Sahın 3 Numaralı Bordür

Resim 15: Orta Sahın 4 Numaralı Bordür

Resim 16: Batı Sahın 1 Numaralı Bordür

Resim 17: Batı Sahın 2 Numaralı Bordür

Resim 18: Doğu Sahın 1 ve 2 Numaralı Bordür

Resim 19: Kadınlar Mahfili

Resim 20: Kadınlar Mahfili 1 Numaralı Bordür

Resim 21: Kadınlar Mahfili 2 Numaralı Bordür

Resim 22:Kadınlar Mahfili 3 ve 4 Numaralı Bordür

Resim 23:Kadınlar Mahfili-Konsolun Batı Yan Yüzeyi

Resim 24: Kadınlar Mahfili Tavan

Resim 25: Pencere Süslemesi

Resim 26: Pencere Süsleme Detayları

Resim 27: Minber Süslemeleri

Resim 28: Vaiz Kürsüsü